

Θύματα και Θύτες: Ναζισμός, Ολοκαύτωμα και διαχείριση του τραύματος

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Β΄ & Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΣΩΤΗΡΙΑ ΚΑΛΑΣΑΡΙΔΟΥ, ΔΡ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Α.Π.Θ. –
ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΥΠΟΤΡΟΦΟΣ Ι.Κ.Υ.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2019

Εκπαιδευτικό Σενάριο για τη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στην τάξη της Λογοτεχνίας: Β΄ & Γ΄ Λυκείου: *Θύματα και Θύτες: Ναζισμός, Ολοκαύτωμα και διαχείριση του τραύματος.*

Η παρούσα έρευνα εκπονείται στο πλαίσιο μεταδιδακτορικής υποτροφίας από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.). Η Μεταδιδακτορική Έρευνα υλοποιήθηκε με υποτροφία του ΙΚΥ η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη «Ενίσχυση Μεταδιδακτόρων Ερευνητών / Ερευνητριών» από τους πόρους του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» με άξονες προτεραιότητας 6,8,9, και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ και το Ελληνικό Δημόσιο».

© 2019, Σωτηρία Καλασαρίδου — Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.)

Εισαγωγή

Το παρόν εκπαιδευτικό σενάριο φέρει τον τίτλο *Θύματα και θύτες: Ναζισμός, Ολοκαύτωμα και διαχείριση του τραύματος* και αποτελεί το τρίτο και τελευταίο σενάριο μίας σειράς τριών συνολικά σεναρίων που αφορούν στη διδασκαλία του Ολοκαυτώματος στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και εκπονήθηκε στο πλαίσιο μεταδιδακτορικής έρευνας με υποτροφία του Ι.Κ.Υ. στο Π.Τ.Δ.Ε. του Α.Π.Θ. υπό τον τίτλο «Η διδασκαλία του Ολοκαυτώματος μέσα από κινηματογραφικές ταινίες στο μάθημα της Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: καταγραφή υλικού και ψηφιακά σενάρια». Η θεματική του συγκεκριμένου σεναρίου αφορά σε μια ολιστική εξέταση του Ολοκαυτώματος που περιλαμβάνει: α) την προσέγγιση της γερμανικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου που γέννησε το μίσος και εκκόλαψε εκείνες τις συνθήκες που οδήγησαν στους θαλάμους αερίων, β) τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζει η Μνήμη και το βίωμα στην ανάδυση και τη διαχείριση του Τραύματος μέσα από τις αφηγήσεις θυμάτων και θυτών, γ) τη διαχείριση της έννοιας του Ολοκαυτώματος από την παγκόσμια πολιτιστική κοινότητα με έμφαση στον τρόπο διαχείρισης του Τραύματος από τη μεταπολεμική Γερμανία μέχρι και σήμερα. Για την εμβριθέστερη προσέγγιση της εν λόγω έννοιας έχουν επιλεγεί και επιστρατευτεί «κείμενα» που ανήκουν σε διαφορετικά είδη: κινηματογραφικές ταινίες μυθοπλασίας, ταινίες ντοκιμαντέρ, μαρτυρίες, δοκίμια, διήγημα, θεατρικό έργο και μυθοπλαστική πεζογραφία. Έτσι απώτερος στόχος είναι η επαφή των μαθητών με γραπτά και οπτικά κείμενα που συντείνουν στην ανάδειξη της διάζευξης *θύτης vs θύματος* σε μια χρονική γραμμή που εκτείνεται από την εποχή πριν από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης μέχρι και τις μέρες μας. Η ανάδειξη του Τραύματος φιλτράρεται μέσα από οπτικές και φωνές που βοηθούν στην κατανόηση του Ολοκαυτώματος όχι μόνο ως ενός δραματικού ιστορικού γεγονότος αλλά και ως ενός πολιτισμικού φαινομένου που διατρέχει και αφορά τον πολιτισμό διαχρονικά και υπέρ-τοπικά.

Οι προτεινόμενες δραστηριότητες παρουσιάζουν έναν πλουραλισμό και καλύπτουν το εύρος των τιθέμενων στόχων και των αναμενόμενων δεξιοτήτων από πλευράς μαθητών. Είναι σημαντικό να ειπωθεί πως η πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων επαφίεται στον κάθε έναν εκπαιδευτικό ανάλογα με τις διαθέσιμες διδακτικές του ώρες και τις δυνατότητες της τάξης του. Στη Γ' φάση οι μαθητές μπορούν να επιλέξουν να πραγματοποιήσουν μία ή περισσότερες από τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

Το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο μπορεί να βρει εφαρμογή: α) στο πλαίσιο του τρέχοντος σχολικού ανθολογίου της Γ' Λυκείου — Γενικής Παιδείας και πιο συγκεκριμένα τόσο μέσα από τη διδασκαλία αποσπάσματος από το θεατρικό έργο του Μπέρτολτ Μπρεχτ με τίτλο *Τρόμος και αθλιότητα του τρίτου Ράιχ* (το απόσπασμα ονομάζεται «Ο σπιούνος») όσο και μέσα από τη διδασκαλία του διηγήματος του Χάινριχ Μπελ με τίτλο «Το λυπημένο μου πρόσωπο». β) Ως πρότζεκτ στη Β' Λυκείου με σκοπό την οργάνωση μιας ολοκληρωμένης προετοιμασίας και παρουσίασης εκδηλώσεων για την Ημέρα Μνήμης των Θυμάτων του Ολοκαυτώματος (27^η Ιανουαρίου).

Στόχοι

- ✓ Να αντιληφθούν οι μαθητές και οι μαθήτριες μέσα από τις σκέψεις και τις πράξεις ποικίλων μυθοπλαστικών χαρακτηριστικών τύπων τις ιστορικές συνθήκες της γερμανικής κοινωνίας, οι οποίες εκκόλαψαν το μίσος για τον «Άλλο».
- ✓ Να κατανοήσουν τις διαφορετικές φωνές της χιτλερικής γερμανικής κοινωνίας απέναντι στον Ναζισμό.
- ✓ Να ερμηνεύσουν τις πράξεις της κοινωνίας των θυτών με βάση το ιστορικο-κοινωνικό συγκείμενο.
- ✓ Να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τις εγγενείς διαφορές ανάμεσα στους θύτες, τους παρατηρητές και τα θύματα.
- ✓ Να ερμηνεύσουν τις αφηγήσεις των θυμάτων με γνώμονα το Βίωμα και τη Μνήμη.
- ✓ Να ερμηνεύσουν τον τρόπο διαχείρισης του Τραύματος από την πλευρά των θυμάτων.
- ✓ Να αντιληφθούν και να ερμηνεύσουν τη διαφορά στον τρόπο διαχείρισης του Τραύματος από την πλευρά των θυτών κατά τις πρώτες δεκαετίες της μεταπολεμικής γερμανικής κοινωνίας μέχρι και σήμερα.
- ✓ Να κατανοήσουν την πανανθρώπινη και οικουμενική σημασία του Ολοκαυτώματος.
- ✓ Να αντιληφθούν την έμφυλη διάσταση του Ολοκαυτώματος.
- ✓ Να κατανοήσουν και να συγκρίνουν τη ναζιστική ιδεολογία της μεσοπολεμικής Γερμανίας με τα φασιστικά ιδεολογήματα της σημερινής Ευρώπης.
- ✓ Να αντιληφθούν τις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα στη μυθιστορηματική και την κινηματογραφική αφήγηση.

Αναμενόμενες δεξιότητες

- ✓ Εντοπισμός και καταγραφή των σταδίων της ηθικοπολιτισμικής παρακμής της γερμανικής κοινωνίας του Μεσοπολέμου και της παρεπόμενης αποσύνθεσής της κατά τη ναζιστική περίοδο.
- ✓ Προσδιορισμός των χαρακτηριστικών των «ανθρώπινων τύπων» που δρούσαν στη ναζιστική Γερμανία.
- ✓ Εντοπισμός και αποκωδικοποίηση των συμβόλων και των μεταφορών που επιστρατεύουν οι συγγραφείς μυθοπλασίας προκειμένου να αποδώσουν την υστερία της κοινωνίας της ναζιστικής Γερμανίας.
- ✓ Προσδιορισμός και σκιαγράφηση του περιγράμματος χαρακτήρα των πρωταγωνιστών με βάση το τρίπτυχο: θύμα, παρατηρητής, θύτης.
- ✓ Καταγραφή και ερμηνευτική ανάλυση των τρόπων που αντιδρούσαν τα θύματα μέσα στον στρατοπεδικό κόσμο.

- ✓ Δημιουργία συγκριτικού πίνακα με τις ομοιότητες και τις διαφορές των αφηγηματικών τεχνικών ανάμεσα στη γραπτή και την οπτική αφήγηση.
- ✓ Χρήση του διαδικτύου για αναζήτηση πληροφοριών αναφορικά με το Ολοκαύτωμα και τη διαχείριση του Τραύματος από τα θύματα και από τη δεύτερη και την τρίτη γενιά των θυτών.
- ✓ Χρήση των ΤΠΕ για παραγωγή λόγου με έμφαση στη δημιουργία πολυτροπικών κειμένων αναφορικά με το Ολοκαύτωμα και τη διαχείριση του Τραύματος.
- ✓ Συγγραφή επιχειρηματολογικού κειμένου για τη σημασία του Ολοκαυτώματος στις μέρες μας.

Περιεχόμενο

Λογοτεχνικά έργα

Μυθιστορήματα (με χρονολογική σειρά)

- Γκύντερ Γκρας, *Το τενεκεδένιο ταμπούρλο*, μτφρ. Θ. Δ. Φραγκόπουλος, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, 1985. (Δεύτερη έκδοση: μτφρ. Τούλα Σιετή, Αθήνα: Οδυσσέας, 2001).
- Μπέρνχαρντ Σλινκ, *Διαβάζοντας στη Χάννα*, μτφρ. Ιάκωβος Κοπερτί, Αθήνα: Κριτική, 1998 (το 2016 κυκλοφόρησε και σε μορφή ψηφιακού βιβλίου).
- Χανς Φάλαντα, *Μόνος στο Βερολίνο*, μτφρ. Άντζη Σαλταμπάση, Αθήνα: Πόλις, 2012.

Προσωπικές αφηγήσεις - μαρτυρίες

- Πρίμο Λέβι, *Εάν αυτό είναι άνθρωπος*, μτφρ. Χαρά Σαρλικιώτη, Αθήνα: Άγρα, 1992, 2009.

Δοκίμια

- Τόμας Μαν, *Αυτός ο πόλεμος*, μτφρ. Μαργαρίτα Ζαχαριάδου (επιμ. Κωνσταντίνος Παλαιολόγου), Αθήνα: Πόλις, 2017.
- Ρίκα Μπενβενίστε, *Λούνα (Δοκίμιο ιστορικής βιογραφίας)*, Αθήνα: Πόλις, 2017.

Διηγήματα

- Χάινριχ Μπελ, «Το λυπημένο μου πρόσωπο». Στο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου — Γενικής Παιδείας*, μτφρ. Φάνης Τουλούπης. Ανάκτηση από: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3931,17415/>

Θεατρικά

- Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Ο σπιούνος». Στο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου — Γενικής Παιδείας*, μτφρ. Αγγέλα Βερυκοκάκη. Ανάκτηση από: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C131/595/3931,17414/>

Κινηματογραφικές ταινίες μυθοπλασίας (αλφαβητικά)

Arndt, S., Grass, C., Pacchioni, M., Schamus, J., Schott, U. & Trijbits, P. (Producers), & Perez, V. (Director). (2016). *Alone in Berlin (Μόνος στο Βερολίνο)* [Motion Picture]. United Kingdom, France & Germany: X-Filme Creative Pool.

Breinersforder, F., Burgermeister, S., Müller, C. & Rothemund, M. (Producers), & Rothemund, M. (Director). (2005). *Sophie Scholl - Die letzten Tage (Σόφι Σολ: Οι τελευταίες μέρες)* [Motion Picture]. Germany: Broth Film & Goldkind Filmproduktion.

Claussen, J. & Lamby, S. (Producers), & Ricciarelli, G. (Director). (2014). *Im Labyrinth des Schweigens (Ο λαβύρινθος της σιωπής)* [Motion Picture]. Germany: Claussen Wöbke Putz Filmproduktion.

Deyle, F. & Konchalovskiy, A. (Producers), & Konchalovskiy, A. (Director). (2016). *Ray (Paradise)* [Motion Picture]. Russia & Germany: Production Center of Andrei Konchalovsky.

Gigliotti, D., Minghella, A., Morris, R. & Pollack, S. (Producers), & Daldry, S. (Director). (2008). *The Reader (Σφραγισμένα χείλη)* [Motion Picture]. United States & Germany: The Weinstein Company.

Kufus, T. (Producer), & Kraume, L. (Director). (2015). *Der Staat gegen Fritz Bauer (Υπόθεση Φριτς Μπάουερ: Μυστική ατζέντα)* [Motion Picture]. Germany: Zero One Film.

Seitz, F. (Producer), & Schlöndorff, V. (Director). (1979). *Die Blechtrommel (Το ταμπούρλο)*. [Motion Picture]. West Germany, France, Poland & Yugoslavia: Franz Seitz Film.

Ταινίες Ντοκιμαντέρ

Dauman, A., Halfon, S. & Lifchitz, P. (Producers), & Resnais, A. (Director). (1956). *Nuit et brouillard (Νύχτα και καταχνιά)*. France: Argos Films.

Πηγές από το διαδίκτυο

- Jewish Museum Berlin: <https://www.jmberlin.de/en>
- Jewish Virtual Library: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/>
- Stiftung Denkmal Berlin: <https://www.stiftung-denkmal.de/startseite.html>
- The Steven Spielberg Jewish Film Archive: <https://en.jfa.huji.ac.il/>
- UCL Centre for Holocaust Education:
<https://www.holocausteducation.org.uk/teacher-resources/>

Α' Φάση — Πριν από την ανάγνωση

Χώρος διεξαγωγής: Σχολική αίθουσα ή το εργαστήριο πληροφορικής.

Σε ό,τι αφορά τα μέσα διδασκαλίας απαραίτητη θεωρείται η ύπαρξη φορητού ή σταθερού υπολογιστή, η δυνατότητα σύνδεσης με το διαδίκτυο και η δυνατότητα προβολής μέσω προτζέκτορα στον πίνακα διδασκαλίας.

Δραστηριότητες για τους μαθητές

1. α) Πλοηγηθείτε στη σελίδα του Εβραϊκού Μουσείου Βερολίνου (Jewish Museum Berlin: <https://www.jmberlin.de/en>) και ειδικότερα στην έκθεση ζωγραφικής του Τσεχο- Εβραίου ζωγράφου και σκιτσογράφου Bedrich Fritta με τίτλο “Drawings from the Theresienstadt ghetto” (Σχέδια από το γκέτο Τερέζιενσταντ) <https://www.jmberlin.de/fritta/en/index.php>. β) Περιηγηθείτε στις θεματικές ενότητες της έκθεσης και επιλέξτε με βάση τη θεματολογία των σχεδίων να δημιουργήσετε ένα πολυτροπικό κείμενο από επιλεγμένα σχέδια τα οποία σύμφωνα με την κρίση σας αποδίδουν εντονότερα τα βιώματα του καλλιτέχνη.
2. α) Πλοηγηθείτε στη σελίδα Jewish Virtual Library: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/> και ειδικότερα στο “The Holocaust: Glossary and terms, Places and Personalities» (<https://www.jewishvirtuallibrary.org/holocaust-glossary>). Επιλέξτε ο κάθε ένας και η κάθε μία από τρία διαφορετικά λήμματα με σκοπό την ολόπλευρη κάλυψη όλων των λημμάτων. Παρουσιάστε στην ολομέλεια της τάξης πολύ σύντομα, με τη μορφή δύο θεματικών προτάσεων, το κάθε ένα από τα λήμματα.
3. α) Επισκεφτείτε τη σελίδα The Steven Spielberg Jewish Film Archive: <https://en.jfa.huji.ac.il/>. Από το virtual cinema επιλέξτε την ετικέτα Holocaust and World War II. Επιλέξτε play list και εν συνεχεία επιλέξτε το video με τίτλο: *The Spielberg Jewish Film Archive – Memo to Eichmann*. The Steven Spielberg Jewish Film Archive: <https://en.jfa.huji.ac.il/> β) Παρακολουθήστε το video και καταγράψτε τις σημαντικότερες πληροφορίες

αναφορικά με τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τον αρχιτέκτονα του Ολοκαυτώματος, τον Adolf Eichmann.

4. α) Επισκεφτείτε τη σελίδα Stiftung Denkmal Berlin: <https://www.stiftung-denkmal.de/startseite.html>. Επιλέξτε την ετικέτα Memorials. β) Τι παρατηρείτε σε ό,τι αφορά τις ομάδες εξόντωσης; γ) Πώς θα σχολιάζατε τη διαχείριση της ιστορικής πραγματικότητας από τη γερμανική πλευρά; δ) Με βάση τις πληροφορίες που θα αντλήσετε γράψτε, με τη μορφή θεματικών προτάσεων, εκείνα τα βασικά στοιχεία, τα οποία χαρτογραφούν τα είδη των ομάδων εξόντωσης από τους Ναζί.
5. Πλοηγηθείτε στη σελίδα UCL Centre for Holocaust Education: <https://www.holocausteducation.org.uk/teacher-resources/> και επιλέξτε την ετικέτα: Why Holocaust Education? (Γιατί Εκπαίδευση για το Ολοκαύτωμα?). Στην ολομέλεια της τάξης επιλέξτε και διαβάστε τρία από τα πέντε επιχειρήματα που αναλύονται σύντομα στην ιστοσελίδα του εν λόγω ιδρύματος, τα οποία είναι: i) 'An educational Imperative (Μια εκπαιδευτική επιταγή), ii) Independent Thinking (Ανεξάρτητη σκέψη), iii) 'Outstanding SMSC (Education)'. [Spiritual, Moral, Social, Cultural (Education)]' (Σημαντική πνευματική, ηθική, κοινωνική και πολιτισμική εκπαίδευση). β) Στη συνέχεια στην ολομέλεια της τάξης αναπτύξτε και εμπλουτίστε τις παραπάνω σκέψεις προσθέτοντας δικά σας επιχειρήματα.

Β' Φάση — Κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης

Χώρος διεξαγωγής: Σχολική αίθουσα.

Σε ό,τι αφορά τα μέσα διδασκαλίας απαραίτητη θεωρείται η ύπαρξη φορητού ή σταθερού υπολογιστή, η δυνατότητα σύνδεσης με το διαδίκτυο και η δυνατότητα προβολής μέσω προτζέκτορα στον πίνακα διδασκαλίας.

Διδασκαλία στην ολομέλεια της τάξης κεφαλαίων από το βιβλίο – αυτοβιογραφική μαρτυρία του Πρίμο Λέβι, *Εάν αυτό είναι άνθρωπος*, (μτφρ. Χαρά Σαρλικιώτη), Άγρα, 1992.

Ο ιταλοεβραϊκής καταγωγής Πρίμο Λέβι, επιζήσας του Ολοκαυτώματος, καταγράφει στην παρούσα αυτοβιογραφική μαρτυρία του τη μεταφορά, τον εγκλεισμό και την απελευθέρωσή του από το Άουσβιτς. Η γραφή του, αν και εμπίπτει στο είδος της μαρτυρίας, χαρακτηρίζεται από έντονη λογοτεχνικότητα. Οι περιγραφές του, αν και ρεαλιστικές, αναδεικνύουν τα συναισθήματα του συγγραφέα χωρίς εξάρσεις και ακρότητες που να εγείρουν τον οίκτο του αναγνώστη, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην κατανόηση του Ολοκαυτώματος όχι μόνο ως ιστορικού γεγονότος αλλά και ως πολιτισμικού συμβάντος που σηματοδότησε την απόλυτη πολιτισμική παρακμή της ανθρωπότητας.

1. «Εάν αυτό είναι άνθρωπος»: ποίημα και (αρ1). «Το ταξίδι»
2. (αρ.2). «Στον πάτο»
3. (αρ. 4). «Ka – Be»
4. (αρ.9) «Αυτοί που βούλιαξαν και αυτοί που σώθηκαν».

Άξονες προσέγγισης των αποσπασμάτων

- Το εξουθενωτικό ταξίδι με τα τρένα μεταφοράς ζώων.
- Η διαδικασία της «επιλογής» των ικανών για εργασία (Selektion).
- Τα στάδια του εκμηδενισμού της ανθρώπινης προσωπικότητας.
- Η εξοντωτική εργασία, η πείνα, οι αρρώστιες, και ο θάνατος.
- Ο κώδικας της καθημερινής επιβίωσης στον στρατοπεδικό κόσμο.
- Οι ανθρώπινες σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων.
- Οι σχέσεις μεταξύ δεσμοτών και κρατουμένων.
- Η πολιτισμική παρακμή της ανθρωπότητας.
- Η σημασία των στρατοπέδων συγκέντρωσης για τον σημερινό πολιτισμό.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

α) Η διαδικασία της «επιλογής» των ικανών για εργασία αποτελούσε μια υποχρεωτική πρακτική για όλους, αμέσως μόλις έφταναν στο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Από την περιγραφή αυτής της διαδικασίας από τον συγγραφέα επιλέξτε και αιτιολογήστε το πιο «τρομακτικό», κατά την άποψή σας, σημείο της περιγραφής του.

β) Ο συγγραφέας τιτλοφορεί το δεύτερο κατά σειρά κεφάλαιο του βιβλίου του «Στον πάτο». Προσπαθήστε να επιχειρηματολογήσετε υπέρ της ορθότητας της επιλογής του εν λόγω τίτλου.

γ) Επιλέξτε δύο από τα πρόσωπα που αναφέρει ο συγγραφέας στα τέσσερα συνολικά επιλεγμένα προς διδασκαλία κεφάλαια του βιβλίου και σκιαγραφήστε το ψυχολογικό προφίλ τους.

δ) Στο τέλος του κεφαλαίου με τίτλο «Αυτοί που βούλιαξαν και αυτοί που σώθηκαν» ο Πρίμο Λέβι γράφει: «Ξέρω ότι ο Ανρί επέζησε. Θα έδινά πολλά για να μάθω για την τωρινή ζωή του, όμως δεν θα ήθελα να τον ξαναδώ». Να διατυπώσετε περισσότερες από μία ερμηνευτικές υποθέσεις αναφορικά με όσα επιχειρεί να μας μεταδώσει ο συγγραφέας με την παραπάνω φράση.

ε) Δικαιολογείται ο τίτλος του ποιήματος που έχει τη θέση προμετωπίδας στο βιβλίο; Γιατί;

Προβολή στην ολομέλεια της τάξης της ταινίας *Ray (Paradise) / Παράδεισος (2016)* του Andrey Konchalovskiy. Ο Ρώσος σκηνοθέτης με το αντιπολεμικό του φιλμ αναπαριστά πτυχές του Ολοκαυτώματος με τρόπο αφαιρετικό, αναμιγνύοντας ευρηματικά την τεχνική της παράλληλης αφήγησης — συνέντευξης τριών πρωταγωνιστών από έναν εσκεμμένα συγκεκαλυμμένο συνομιλητή του οποίου τις ερωτήσεις δεν ακούει ο θεατής του έργου, την τεχνική του φλας μπακ αλλά και τη ρεαλιστική αναπαράσταση εικόνων του στρατοπεδικού κόσμου. Οι τρεις μαρτυρίες των πρωταγωνιστών δεδομένης της απουσίας ερωτήσεων που τίθενται αλλά κόβονται εσκεμμένα για να μην αποκαλυφθεί η ταυτότητα αυτού που τις θέτει, μοιάζουν έτσι με παράλληλους μονολόγους που ωστόσο συνδέονται μεταξύ τους. Η αποκάλυψη του κρυφού συνομιλητή πραγματοποιείται στο τέλος της ταινίας προσδίδοντας στο φιλμ μια μεταφυσική διάσταση. Στην ενίσχυση τόσο της ζοφερής αναπαράστασης του στρατοπεδικού κόσμου όσο και της μεταφυσικής προοπτικής συνηγορεί και η χρήση της ασπρόμαυρης φωτογραφίας που θυμίζει έντονα τις αποχρώσεις της εποχής του βωβού κινηματογράφου.

Άξονες συζήτησης στην ολομέλεια της τάξης για την ταινία:

- Οι τρεις παράλληλες αφηγήσεις — συνεντεύξεις για τη φρίκη του Ολοκαυτώματος, μιας Ρωσίδας, ενός Γάλλου και ενός Γερμανού, ενός θύματος και δύο θυτών σε έναν μη ονοματισμένο συνομιλητή.
- Η ασπρόμαυρη φωτογραφία και το εσκεμμένα αλλοιωμένο φιλμ που υποδεικνύει παλαιότητα ως τεχνικές αναπαράστασης μιας ζοφερής πραγματικότητας των στρατοπέδων συγκέντρωσης.
- Ο κατ' ευφημισμόν παράδεισος που αναπαριστά ο σκηνοθέτης.
- Η εσκεμμένη απόκρυψη της ταυτότητας του συνομιλητή των τριών πρωταγωνιστών καθ' όλη τη διάρκεια της ταινίας και η αποκάλυψή της στο τέλος του φιλμ.

Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε έξι ομάδες και κάθε ομάδα αναλαμβάνει να δουλέψει με διαφορετικά κείμενα και να πραγματοποιήσει διαφορετικές δραστηριότητες.

Α' Ομάδα: α) Παρακολούθηση της ταινίας *Alone in Berlin (Μόνος στο Βερολίνο)* (2016) του Vincent Perez. β) Ανάγνωση των κεφαλαίων (αρ.7) «Νυχτερινή διάρρηξη», (αρ. 10) «Τετάρτη πρωί», (αρ. 16) «Το τέλος της κυρίας Ρόζενταλ», (αρ. 21) «Έξι μήνες αργότερα: Ο επιθεωρητής Έσεριχ», (αρ. 23) «Η ανάκριση», (αρ. 24) «Ο επιθεωρητής Έσεριχ ερευνά την υπόθεση Φαντομάς» και (αρ. 32) «Ο Έσεριχ και ο Κλούγκε κάνουν μια βόλτα» από το μυθιστόρημα του Χανς Φάλαντα *Μόνος στο Βερολίνο*.

Δραστηριότητες

α) Αφού παρακολουθήσετε την ταινία *Μόνος στο Βερολίνο* του Vincent Perez επιχειρήστε να αξιολογήσετε: α) την αντίσταση που προβάλλει στο ναζιστικό καθεστώς το πρωταγωνιστικό ζεύγος Κβάνγκελ και β) το αποτέλεσμα της θυσίας τους.

β) Αφού ολοκληρώσετε την ανάγνωση των αποσπασμάτων από το μυθιστόρημα του Χανς Φάλαντα *Μόνος στο Βερολίνο*, προσπαθήστε να αποδώσετε το περίγραμμα χαρακτήρα του επιθεωρητή Έσεριχ.

Β΄ Ομάδα: α) Ανάγνωση: του διηγήματος του Χάινριχ Μπελ, «Το λυπημένο μου πρόσωπο», από τα *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Λυκείου – Γενικής Παιδείας*, του θεατρικού αποσπάσματος του Μπέρτολτ Μπρεχτ, «Ο σπιούνος». Στο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ΄ Λυκείου – Γενικής Παιδείας*. β) Παρακολούθηση της ταινίας *Sophie Scholl - Die letzten Tage* (Σόφι Σολ: Οι τελευταίες μέρες) (2005) του Marc Rothemund. γ) Παρακολούθηση της ταινίας *Der Staat gegen Fritz Bauer* (Υπόθεση Φριτς Μπάουερ: Μυστική ατζέντα) (2015) του Lars Kraume.

Δραστηριότητες

α) Τόσο ο Χάινριχ Μπελ όσο και ο Μπέρτολτ Μπρεχτ έζησαν την εποχή της ναζιστικής Γερμανία και στο έργο τους αποτύπωσαν και οι δύο πτυχές της κοινωνίας αυτής της περιόδου. Αφού διαβάσετε τα δύο αποσπάσματα επιχειρήστε να προσδιορίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές ως προς τον τρόπο απόδοσης αυτής της ζοφερής πραγματικότητας.

β) Αφού παρακολουθήσετε τις δύο ταινίες *Σόφι Σολ: Οι τελευταίες μέρες* και *Υπόθεση Φριτς Μπάουερ: Μυστική ατζέντα*, επιλέξτε δύο πρωταγωνιστές από την κάθε μία που θεωρείτε ότι, παρόλο που έζησαν σε διαφορετικές εποχές, έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά σε σχέση με το ζήτημα της αντιμετώπισης του Ναζισμού και της φρίκης που έφερε.

Γ΄ Ομάδα: α) Παρακολούθηση της ταινίας *Die Blechtrommel* (Το ταμπούρλο) του Volker Schlöndorff. β) Ανάγνωση των κεφαλαίων «Η φαρδιά φούστα», «Γυαλί, γυαλί, γυαλάκι», «Φέρετρο που στενεύει προς τα κάτω άκρα», «Κάστρο χτισμένο από τραπουλόχαρτα», «Το Θέατρο του Μετώπου του Μπέμπρα», «Επίσκεψη σε σπλισμένο σκυρόδεμα ή Μυστικισμός – Βαρβαρότητα – Ανία», και «Τριάντα» από το μυθιστόρημα του Γκύντερ Γκρας *Το τενεκεδένιο ταμπούρλο*.

Δραστηριότητες

α) Αφού παρακολουθήσετε την ταινία *Το ταμπούρλο* και λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό συγκείμενο του έργου προσπαθήστε να ερμηνεύσετε τους ακόλουθους συμβολισμούς: i) το ότι ο μικρός Όσκαρ στα τρίτα του γενέθλια αποφάσισε να μην μεγαλώσει άλλο, ii) το ότι έφερε διαρκώς ένα ταμπούρλο και iii) το ότι η τσιρίδα του έσπαζε κάθε λογής γυαλί και κρύσταλλο.

β) Αφού παρακολουθήσετε την ταινία *Το ταμπούρλο* και αφού διαβάσετε τα αποσπάσματα από το μυθιστόρημα *Το τενεκεδένιο ταμπούρλο*, να περιγράψετε και να ανιχνεύσετε τις διαφορές σε επίπεδο περιεχομένου και μέσων εκφοράς (λόγος για το μυθιστόρημα – εικόνα για την κινηματογραφική ταινία) των ακόλουθων σκηνών: i) Τη γέννηση του Όσκαρ, ii) Τον εορτασμό των τρίτων γενεθλίων του Όσκαρ, iii) Τον θάνατο της μητέρας του Όσκαρ και iv) Το τέλος του έργου.

Δ΄ Ομάδα: α) Ανάγνωση του δοκιμίου του Τόμας Μαν *Αυτός ο πόλεμος*. β) Παρακολούθηση του ντοκιμαντέρ *Nuit et brouillard (Νύχτα και καταχνιά)* (1956) του Alain Resnais.

Δραστηριότητες

α) Ποια είναι τα κυριότερα επιχειρήματα με τα οποία ο Τόμας Μαν καταφέρεται εναντίον του πολέμου που έχει ξεκινήσει εναντίον κρατών της Ευρώπης η ναζιστική Γερμανία;

β) Στο ντοκιμαντέρ του Αλαίν Ρενέ *Νύχτα και καταχνιά* αναπαρίσταται όλη η φρίκη των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Ο ηθοποιός που αφηγείται, στο 30^ο λεπτό της ταινίας δηλώνει τα εξής: « [...] Κάνουμε σαν να ελπίζουμε πάλι ότι οι εικόνες αυτές είναι παρελθόν... Σαν να γιατρευτήκαμε για πάντα απ' την πληγή των στρατοπέδων... Σαν να έγινε μόνο μια φορά σε συγκεκριμένο χωροχρόνο... Γυρνάμε με τυφλό μάτι σε ό,τι μας περιβάλλει και κουφό αυτί στην ατέλειωτη κραυγή της ανθρωπότητας...». Επιχειρήστε να ερμηνεύσετε το παραπάνω απόσπασμα και προσπαθήστε να το συνδέσετε με τη σημερινή πραγματικότητα.

Ε΄ Ομάδα: α) Ανάγνωση των κεφαλαίων: «Αφανείς», «Luna, sos tu?», «Συνοικισμοί '151', Ρεζή Βαρδάρ, Βαρώνου Χιρς», «Άουσβιτς, 40077» και «Μπέργκεν – Μπέλσεν» από το βιβλίο της Ρίκας Μπενβενίστε *Λούνα*. β) Παρακολούθηση της ταινίας *Im Labyrinth des Schweigens (Ο λαβύρινθος της σιωπής)* (2014) του Giulio Ricciarelli.

Δραστηριότητες

α) Η Ρίκα Μπενβενίστε ερευνά και αποτυπώνει με τη γραφή της την ιστορία της Λούνας, μιας νεαρής Θεσσαλονικιάς Εβραίας, ιχνηλατώντας την πορεία της από τους τόπους από όπου και πέρασε. Αφού διαβάσετε τα πέντε αποσπάσματα από το

βιβλίο της, προσπαθήστε να περιγράψετε την έμφυλη διάσταση του Ολοκαυτώματος. Ποιες ήταν οι διαφορές για τους άνδρες και τις γυναίκες σε ό,τι αφορά την καθημερινότητα των στρατοπέδων συγκέντρωσης;

β) Η γερμανική κοινωνία των αρχών της δεκαετίας του '60 ζούσε μέσα στη σιωπή σε ό,τι αφορά το Ολοκαύτωμα. Αφού παρακολουθήσετε την ταινία *Ο λαβύρινθος της σιωπής* προσπαθήστε να ερμηνεύσετε τις πράξεις και τα συναισθήματα του πρωταγωνιστή, του νεαρού Γερμανού νομικού Γιόχαν Ράντμαν, όταν ανακαλύπτει μέσα από δικαστικές έρευνες τα εγκλήματα της πατρίδας του απέναντι στην ανθρωπότητα. Τι σημαίνει το Άουσβιτς για τον ήρωα αυτό;

ΣΤ' Ομάδα: α) Ανάγνωση του μυθιστορήματος του Μπέρνχαρντ Σλινκ, *Διαβάζοντας στη Χάννα*. β) Παρακολούθηση της ταινίας *The Reader* (*Σφραγισμένα χείλη*) (2008) του Stephen Daldry.

Δραστηριότητες

α) Η Χάννα Σμιτς και ο Μίχαελ Μπεργκ αποτελούν το πρωταγωνιστικό δίδυμο του μυθιστορήματος του Μπέρνχαρντ Σλινκ *Διαβάζοντας στη Χάννα* και της ταινίας *Σφραγισμένα χείλη* που αποτελεί τη μεταφορά του. Έπειτα από σύγκριση σε μορφή και περιεχόμενο βρείτε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσά τους. Θεωρείτε ότι η ταινία είναι ισάξια, καλύτερη ή υποδεέστερη του μυθιστορήματος και γιατί;

β) Ο Μίχαελ ύστερα από αρκετά χρόνια μετά από τον αποχωρισμό τους βλέπει τη Χάννα χωρίς η ίδια να το γνωρίζει στην αίθουσα του δικαστηρίου, όπου ο ίδιος παρακολουθεί τη δίκη ως φοιτητής νομικής και η Χάννα βρίσκεται ως κατηγορούμενη για εγκλήματα πολέμου. Λαμβάνοντας υπόψη τόσο την περιγραφή του συγγραφέα όσο και την ερμηνεία του ηθοποιού κατά τη διάρκεια της δίκης και της επίσκεψής του στο Άουσβιτς προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε και να ερμηνεύσετε την ψυχολογική του κατάσταση. Η Χάννα «ξαναβρίσκει» τον Μίχαελ λίγο πριν η ίδια αποφυλακιστεί. Προσπαθήστε να ψυχογραφήσετε την ηρωίδα τόσο μέσα από την περιγραφή του συγγραφέα όσο και από την ερμηνεία της ηθοποιού, λαμβάνοντας υπόψη όσα συνέβησαν μετά από τη φυλάκισή της και πριν από την αποφυλάκισή της.

Γ' Φάση — Μετά από την ανάγνωση

Χώρος διεξαγωγής: Η σχολική αίθουσα ή το εργαστήριο πληροφορικής.

Στη συγκεκριμένη φάση δίνεται η δυνατότητα επαφής των μαθητών με άλλα κείμενα αλλά κυρίως δίνεται η δυνατότητα παραγωγής του δικού τους γραπτού λόγου. Από τις προτεινόμενες εργασίες είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν περισσότερες από μία και να εκπονηθούν είτε ατομικά είτε ομαδικά.

1. Ανά ζεύγη: Με βάση όσα γνωρίζετε από τις προηγούμενες φάσεις της διδασκαλίας και υποδυόμενοι τους δημοσιογράφους συντάξτε ένα σύντομο άρθρο για την εφημερίδα στην οποία εργάζεστε αναφορικά με έναν φανταστικό Ναζί θύτη του Ολοκαυτώματος.
2. Υποδυόμενος τον δημοσιογράφο του τηλεοπτικού σταθμού της περιοχής σου προετοίμασε μία εκπομπή ως digital story telling με θέμα *Το Βερολίνο του χθες, το Βερολίνο του σήμερα*. Η εκπομπή μπορεί να ρίξει φως στην πρόκληση του Ολοκαυτώματος και στη διαχείριση του παγκόσμιου Τραύματος από τους σημερινούς Γερμανούς.
3. Προετοιμασία υλικού για την εκδήλωση της Ημέρας Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Η 27^η Ιανουαρίου αποτελεί παγκόσμια ημέρα Μνήμης των θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Βοήθησε στην προετοιμασία της εκδήλωσης του σχολείου: Σε ομάδες των τεσσάρων μαθητών επιλέξτε φωτογραφικό υλικό και δημιουργήστε τα κείμενα για μια έκθεση που θα αφορά στο Ολοκαύτωμα.
4. Διαβάστε ολόκληρο το βιβλίο του Πρίμο Λέβι *Εάν αυτό είναι άνθρωπος* και υποδυόμενοι τον κριτικό λογοτεχνίας συντάξτε ένα κριτικό κείμενο με σκοπό να το δημοσιεύσετε στο διαδίκτυο (μπλογκ της τάξης, ομάδα στο Facebook).
5. Συντάξτε ένα κριτικό κείμενο για μία από τις ταινίες που θα βρείτε στην ενότητα «Περιεχόμενο»: κινηματογραφικές ταινίες. Μπορείτε να εστιάσετε: στο περιεχόμενο, τη σκηνοθεσία, την ιδεολογία, την υποκριτική, τη σημασία για τον σημερινό πολιτισμό.
6. Δημιουργήστε μια ιστοσελίδα είτε σε κάποιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης είτε με τη μορφή ιστολογίου γράφοντας και δημοσιεύοντας κείμενα που θα έχουν ως ευρύτερο θέμα το: *Θύματα και θύτες: η αφήγηση ως τρόπος διαχείρισης του τραύματος*.
7. Δημιουργήστε έναν μυθοπλαστικό διάλογο ή μία μυθοπλαστική σκηνή ανάμεσα σε ένα θύμα — επιζήσαντα του Ολοκαυτώματος και έναν θύτη — που βρίσκεται ενώπιον του δικαστηρίου.

Δ' Φάση – Αξιολόγηση

Η φάση της αξιολόγησης περιλαμβάνει: α) την αξιολόγηση των μαθητών και β) την αυτό-αξιολόγηση του εκπαιδευτικού.

Σε ό,τι αφορά την αξιολόγηση των μαθητών αυτή πραγματοποιείται

- Με βάση τον βαθμό αλλά και την ποιότητα συμμετοχής των μαθητών στις ομαδικές εργασίες της τάξης και την ικανότητα συνεργασίας με τα άλλα μέλη της ομάδας.
- Με βάση την ποιότητα και την ποσότητα του γραπτού λόγου στις ατομικές εργασίες που ανατίθενται στο σπίτι.
- Με βάση τον βαθμό συμμετοχής στις συζητήσεις που διεξάγονται στην ολομέλεια της τάξης.

Σε ό,τι αφορά την αυτό-αξιολόγηση του εκπαιδευτικού αυτή δύναται να βασίζεται:

- Στον έλεγχο διαπίστωσης επίτευξης των τιθέμενων στόχων αναφορικά με το Ολοκαύτωμα, τη λογοτεχνική και κινηματογραφική αφήγηση ύστερα από συζήτηση με τους μαθητές και πάντα με σχέση με τα μαθησιακά αποτελέσματα.
- Στον έλεγχο διαπίστωσης πραγματοποίησης των αναμενόμενων μαθησιακών δεξιοτήτων ύστερα από συζήτηση με τους μαθητές στην ολομέλεια της τάξης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Caruth, C. (1996). *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Eaglestone, R. & Langford, B. (2008). Introduction. In R. Eaglestone & B. Langford (Eds.), *Teaching Holocaust Literature and Film* (pp. 1-14). Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Eckmann, M., Stevick, D. & Ambrosewicz – Jacobs, J. (Eds.) (2017). *Research in Teaching and Learning about the Holocaust: A dialogue beyond the borders*. International Holocaust Remembrance Alliance. Berlin: Metropol Verlag + IHRA.
- Langford, B. (2008). Mass Culture/ Mass Media / Mass Death: Teaching Film, Television, and the Holocaust. In R. Eaglestone & B. Langford (Eds.), *Teaching Holocaust Literature and Film* (pp. 63-77). Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Ελληνόγλωσση

- Αμπατζοπούλου, Φ. (1998). *Ο άλλος εν διωγμώ. Η εικόνα του Εβραίου στη Λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Καλασαρίδου, Σ. (2018). «Διδάσκοντας το Ολοκαύτωμα στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Θεωρητικό πλαίσιο, παιδαγωγικές αρχές και διδακτικές προτάσεις / Teaching the Holocaust in secondary Education: Theoretical framework, pedagogical principles, and teaching suggestions» Στο: Σ. Κιουλάνης, Α. Πασχαλίδου, Α. Παναγιωτίδου, Α. Γεωργιάδου (επιμ.), *Πρακτικά Εργασιών 2^{ου} διεθνούς βιωματικού συνεδρίου εφαρμοσμένης διδακτικής*. Εκπαιδευτικός κύκλος (IECAT), Δράμα, σ. 399-404.
- Κόκκινος, Γ. (2015). *Το Ολοκαύτωμα. Η διαχείριση της τραυματικής μνήμης: θύτες και θύματα*. Αθήνα: Gutenberg- Γιώργος και Κώστας Δαρδανός.